

ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ ΚΩΝ. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗ

Τὴν βαθεῖαν ἐγγνωμοσύνην μου ἐκφράζω πρὸς τὰ περιφανῆ μέλη τῆς Ἀκαδημίας, τὰ ὅποια διὰ τῆς ψήφου των μοῦ ἔκαναν τὴν ὑψίστην τιμὴν νὰ μὲ ἐκλέξουν.

Εὐχαριστῶ τὴν Α.Ε. τὸν κύριον Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας διὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς μου.

Μὲ βαθυτάτην θλίψιν βλέπω κενὴν τὴν θέσιν τοῦ διδασκάλου μου Γ. Μαριδάκη, τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος ἀφήνει κενὸν στήν ἑλληνικὴν νομικὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν ἐξόχως ἐλάμπρυνεν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα.

Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν στρέφω εὐλαβῶς τὴν σκέψιν μου πρὸς τοὺς προκατόχους μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, τοὺς καὶ πέραν τῆς Ἑλλάδος γνωστοὺς διεθνολόγους, Ν. Πολίτην, Στ. Σεφεριάδην, Ι. Σπυρόπουλον.

Διὰ ν' ἀρέσῃ μία ὁμιλία εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου νέον μέλος τῆς θὰ ἀκουσθῇ εἰς δημοσίαν συνεδρίασιν, πιθανῶς ἢ συνταγὴ νὰ εἶναι ἡ ἰδίᾳ ὅπως διὰ τὰ ἔργα ἐκεῖνα πὺν παρουσιάζοντο εἰς τὰς Βερσαλλίας, τὴν ἐποχὴν τῶν Βασιλέων τῆς Γαλλίας, δηλαδὴ ν' ἀρέσῃ καὶ εἰς τὰς δύο κατηγορίας, τοὺς εἰδικοὺς ἀλλὰ καὶ τοὺς μὴ εἰδικούς, *plaire au parterre et à la Cour*.

Διὰ ποῖον θέμα ὁμως θὰ ἦταν ἐφαρμόσιμος μία τέτοια συνταγὴ;

Ἡ ἀπάντησις εὐρέθῃ εἰς μίαν πρὸ ἔτους συζήτησιν μὲ τὸν φίλον ὑπουργὸν Δημ. Μπίτσιον, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι εἶχε βρῆ κατὰ τύχην μίαν διάλεξίν μου εἰς τοὺς φοιτητάς, τὸ ἔτος 1929 - 30, διὰ τὴν Διάσκεψιν τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ ὅτι οἱ τότε σκέψεις διατηροῦσαν ἐπικαιρότητα.

Ξαναθυμήθηκα ἔτσι τὴν πρῶτην μου ἐκείνην ἐπαφὴν μὲ τὰς διεθνεῖς σχέσεις καὶ ἦλθεν ἡ σκέψις διὰ ἓνα θέμα ὅπου θὰ ἀναφέρονται αἱ ἐξελίξεις κατὰ τὰ τελευταῖα 50 χρόνια, ἀφοῦ μάλιστα ἡ χρονικὴ αὐτὴ περίοδος ἀντιστοιχεῖ περίπου εἰς τὰ 50 χρόνια ζωῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ θέμα «50 χρόνια διεθνούς συνεργασίας», ἐσημειώθησαν ἐξελίξεις, πρόοδοι ἢ στασιμότητες, πὺν παρατηροῦνται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς, τὰς διεθνεῖς σχέσεις τῶν Κρατῶν.

Πολλὰ συνετέλεσαν, ὥστε νὰ γίνῃ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἔντονον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον καὶ γενικώτερα διὰ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῶν Κρατῶν.

Ἀλλοτε ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἐνδιέφερε στενὸν κύκλον προσώπων, τὸ δὲ Διεθνὲς Δίκαιον δὲν ἐνδιέφερεν οὔτε αὐτοὺς τοὺς διπλωμάτας, οὔτως ὥστε ἡ ἐπικλησίς του ἀπὸ τὸν Ταλλεϋράνδον εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης τὸ 1815 νὰ προ-

ξενήση ἑκπληξιν εἰς τοὺς συνέδρους, οἱ ὅποιοι ἀπέκρουαν κάθε συσχέτισιν Διεθνoῦς Δικαίου καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, συνεχίζοντες ἄλλωστε παλαιὰν ἐπὶ τοῦ προκειμένου παράδοσιν.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀναφέρω τὴν ἐκ μέρους τοῦ διευθύνοντος τὴν γαλλικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν *Richelieu* περιφρόνησιν πρὸς ἓνα ξένον διπλωμάτην πού ἀφιέρωνε τὸν καιρὸν του εἰς τὴν μελέτην τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, περιφρόνησιν μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε ἡ Σουηδικὴ κυβέρνησις νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διπλωμάτου αὐτοῦ, τοῦ εἰς τὴν Γαλλικὴν Αὐλὴν 1635 προσβεβυτοῦ της, ὁ ὅποιος δὲν ἦτο ἄλλος ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου *Hugo Grotius*.

Πρὶν προβῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐπιβλητικῆς εἰκόνας τῆς διεθνoῦς συνεργασίας κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι παρὰ τὴν συνεργασίαν τῶν Κρατῶν μικρὰ ὑπῆρξεν ἡ πρόοδος εἰς ἓν οὐσιῶδες πρόβλημα πού ἄλλωστε οὔτε αἰῶνες ἤμπόρεσαν νὰ λύσουν κατὰ τρόπον ικανοποιητικόν, δηλαδὴ τὴν ὀργάνωσιν συλλογικῆς ἀσφαλείας αὐτομάτου ἀντιδράσεως εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως, καὶ συναφῶς τὴν ἀποδοχὴν ἐνὸς ὀρισμοῦ τῆς ἐπιθέσεως.

Εἰς ἓν σύστημα ὅπου ὁ ἀφοπλισμὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀντίρροπον τὴν ὀργάνωσιν συλλογικῆς ἀσφαλείας κατὰ ἐπιθέσεως, ἡ σκοπιμότης ἐνὸς ὀρισμοῦ τῆς ἐπιθέσεως παρίστατο σαφὴς καὶ κατὰ τὴν Διάσκεψιν τοῦ ἀφοπλισμοῦ (1932-33) διὰ πρώτην φορὰν διετυπώθη ὀρισμὸς ἀπαριθμητικὸς τῶν πράξεων ἐπιθέσεως. Εἶναι ὁ γνωστὸς ὡς ὀρισμὸς Πολίτου, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ διασήμεον διεθνολόγου, διδάσκάλου καὶ ὁδηγητοῦ μου, διατελέσαντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ὁ ὀρισμὸς Πολίτου δὲν ἔγινε τότε δεκτὸς ἀλλὰ μετὰ μακροχρονίους ἐργασίας ὁ Ο.Η.Ε. ὁμοφώνως ἀπεδέχθη τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1974 ἓν πολὺπλοκον κείμενον ὀρισμὸν τῆς ἐπιθέσεως, τὸ ὁποῖον ἐχαιρετίσθη ὡς ἐπιστεφάνωμα ἐργασιῶν ἡμίσεος αἰῶνος. Τὸ ὅλον θέμα εἶναι πολυσύνθετον καὶ σημαντικόν, ἀφοῦ συνδέεται μὲ τὸ πρόβλημα τῆς χρήσεως τῆς βίας εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, περὶ τὸ ὁποῖον μέγιστα συμφέροντα ἐμπλέκονται.

Ἐνας ὀρισμὸς τῆς ἐπιθέσεως δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀποτρέψῃ ὅλας τὰς ἐπιθετικὰς πράξεις, ἀλλὰ ἀποτελεῖ σημαντικὸν συντελεστὴν διὰ τὴν διαμόρφωσιν εἰρηνικῆς συνειδήσεως καὶ στάσεως, ἥτοι θελήσεως πρὸς διευθέτησιν τῶν διαφορῶν δι' εἰρηνικῶν μέσων, θελήσεως ἣ ὁποία σχηματίζεται ἀπὸ θετικὰ στοιχεῖα ἀναγόμενα εἰς τὴν βαθεῖαν πίστιν ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης διατηρήσεως τῆς εἰρήνης ὡς τοῦ πολυτιμότερου, ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον οἱ λαοὶ ὀφείλουν νὰ ἐπιδιώκουν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀρνητικὰ στοιχεῖα πού συνδέονται μὲ τὸν φόβον τῆς ἀνταπαντήσεως, καὶ μὲ τὸν φόβον ἐπίσης τῆς κοινωνικῆς ἀντιδράσεως, ἣ ὁποία θὰ ἐκδηλωθῇ διὰ τῆς διε-

θνοῦς κοινῆς γνώμης καὶ διὰ τῆς στάσεως τῶν ἀρμοδίων διεθνῶν ὀργάνων. Διὰ τὴν ἀντίδρασιν αὐτὴν ἕνας ὁρισμὸς τῶν πράξεων ἐπιθέσεως δύναται νὰ ἀποτελέσῃ χρήσιμον στοιχεῖον.

Πάντως εἴμεθα τῆς γνώμης ὅτι ἡ σημασία τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ 1974 δὲν θὰ εἶναι, ὅπως ἐπιμόνως γενικῶς ὑπεστηρίχθη εἰς τὰ Ἑνωμένα Ἕθνη, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς διὰ νὰ «προσδιορισθῇ ὁ ἐπιτιθέμενος» εἰς μίαν συγκεκριμένην περίπτωσιν ἀπὸ τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας.

Συζητήσιμον ὅμως εἶναι ἂν ὁ ὁρισμὸς 1974 ἐξεπλήρωσε καὶ τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος συνίσταται εἰς τὸν προσδιορισμὸν ταυτοχρόνως τῶν ὀρίων τῆς νομίμου ἀμύνης, ἥτοι τῶν πράξεων ἐκείνων τῆς ἀντιδράσεως τοῦ θύματος ἐναντίον τῶν χαρακτηριζομένων ἀπὸ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐπιθέσεως ὡς ἐπιθετικῶν πράξεων.

Ὁ ὁρισμὸς τοῦ 1974 δὲν κάνει καμμίαν μνείαν τῆς νομίμου ἀμύνης, ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας συμφωνίας περὶ τὴν ἀμφισβητουμένην ἔννοιαν τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου 51 τοῦ Χάρτου, διότι σαφῆς ὑπῆρξεν ἡ πρόθεσις νὰ ἀφεθῇ τὸ πρόβλημα τῆς νομίμου ἀμύνης εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου εὐρίσκετο προηγουμένως, πρὸ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ 1974.

Τοῦ τελευταίου τούτου ἔννοια, κατὰ τὴν γνώμην μας, τὴν ὁποίαν ἀνεπτύξαμεν καὶ ἐνώπιον τοῦ Ο.Η.Ε., εἶναι ὅτι ἡ χρῆσις τῆς βίας πρὸς ἄσκησιν νομίμου ἀμύνης εἶναι παραδεκτὴ μόνον ἐὰν θὰ εἶχε τελεσθῇ προηγουμένως μία τῶν πράξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ κείμενον τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἐπιθέσεως 1974.

Ἄς ἐπιτραπῇ ἐκ τῆς παρεμβάσεώς μας ἐκείνης νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ἑξῆς:

«Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν ἐνὸς κειμένου τὸ ὁποῖον συνεσκοτίσθη ἀπὸ τὴν μέριμναν ἐπιτεύξεως συμβιβαστικῆς λύσεως ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰς διατάξεις του, αἱ ὁποῖαι ἴσως νὰ προσφέρονται εἰς ἄλλας ἐρμηνείας. Ἐὰν ἡπατήθημεν, θὰ εἴμεθα συγχωρητέοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ περισώσωμεν ὅ,τι δύναται νὰ περὶσσοθῇ ἀπὸ ἓν κείμενον πὺν εἰς ὠρισμένα σημεῖα ὑπενθυμίζει τοὺς χρησμοὺς τῆς Πυθίας καὶ νὰ τὸ ἐρμηνεύσωμεν κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἐστερημένον ἀξίας. Ἐὰν τὸ κείμενον ὡς κείμενον συμβιβαστικὸν δὲν ἀντέχῃ πάντοτε εἰς ἐρμηνείας μὲ ἀκλόνητα θεμέλια καὶ ἐὰν συνετάχῃ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ παραμείνῃ σκοτεινόν, θὰ ἔπρεπε τὸ πταῖσμα νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θὰ διευτύπωνεν ἐρμηνείαν ἢ ὁποία δὲν τὸ ἐκμηδενίζει; Εἶπαν καὶ ἐπανέλαβαν συχνά, ὅτι γύρω ἀπὸ ἓνα ὁρισμὸν τῆς ἐπιθέσεως περιστρέφεται ὁλόκληρον τὸ σοβαρὸν καὶ ἀνησυχητικὸν πρόβλημα τῆς χρήσεως τῆς ἐνόπλου βίας εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις. Ὅμως «τόσαι προσπάθειαι ἐπὶ τόσα ἔτη διὰ τὴν νομικὴν διατύπωσιν τοῦ ὕλικου δὲν θὰ εἶχαν προορισθῇ παρὰ διὰ νὰ συμπιεσθοῦν ἐν τέλει μεταξὺ τοῦ στρατιωτικοῦ δυναμισμού εἰς τὰς χεῖρας ὠρισμένων κρατῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ σκεπτικισμοῦ εἰς τὸν ἐγκέ-

φαλον ὠρισμένων νομομαθῶν; Ἀφοῦ ὁ πρῶτος εἶναι ἀναπόφευκτος, δὲν εἶναι τουλάχιστον δυνατόν νὰ ἀποφύγη κανεὶς τὸν δεύτερον μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μεγάλων ἀρχῶν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου; Ἐν ἐναντία περιπτώσει εἰς μίαν τόσον καυτὴν ὕλην διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως εἶναι ὁ ὀρισμὸς τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἐνόπλου βίας, δὲν θὰ ἀπέμενεν ἄλλη ἀποστολὴ διὰ τοὺς νομομαθεῖς ἀπὸ τοῦ νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς νομιμοποιήσεως τῆς χρήσεως τῆς βίας, εἰς τὸ ἄνοιγμα τῶν διωγκωμένων καὶ ἐτοιμῶν νὰ διαρραγοῦν ἀσκῶν τοῦ Αἰόλου, οἱ ὁποῖοι εἰς ἐποχὴν τελειοποιήσεων τῆς στρατιωτικῆς τεχνικῆς θὰ ἠμποροῦσαν νὰ πνεύσουν μὲ ἱλιγγιώδη ταχύτητα καὶ νὰ σαρώσουν ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Παράμεινε ὅμως πάντοτε ἐναντίον τῆς ἰσχύος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καταφύγιον, ἡ δύναμις τοῦ δικαίου».

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κανόνας τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, εἰδικώτερον τὰ μέσα ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης, κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη ὀλίγοι κανόνες νέοι ἐτέθησαν εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Διεθνοῦς Δικαίου, μᾶς ἐχρειάσθη εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Βρυξελλῶν 1963 ἔντονος καὶ ἐπίμονος προσπάθεια μιᾶς μαχητικῆς ὁμάδος, διὰ νὰ ἐπιψηφισθῇ κείμενον ἀποφάσεως πὸν κατεδίδασκε μὲν τὰ μέσα μαζικῆς καταστροφῆς, χωρὶς ὅμως εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ περιληφθοῦν νέοι κανόνες τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου.

Ἀνάλογος εἰκὼν ἐμφανίζεται μετ' ὀλίγα ἔτη καὶ ἐπὶ τοῦ διακρατικοῦ πεδίου: «Διπλωματικὴ διάσκεψις διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ Διεθνοῦς ἀνθρωπιστικοῦ Δικαίου κατὰ τὰς ἐνόπλους συγκρούσεις» ἀπέληξε (1977) εἰς δύο Πρωτόκολλα πρόσθετα εἰς τὰς Συμβάσεις Γενεύης τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ 12 Αὐγούστου 1949, τὸ Πρωτόκολλον I, σχετικὸν μὲ τὴν προστασίαν τῶν θυμάτων διεθνῶν ἐνόπλων ρήξεων καὶ τὸ Πρωτόκολλον II, σχετικὸν μὲ τὴν προστασίαν τῶν θυμάτων τῶν μὴ διεθνῶν ἐνόπλων ρήξεων.

Εἰς τὸ πρῶτον συναντῶνται διατάξεις ὅπου ἐπαναφέρονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν παμπάλαια κείμενα ἢ ὅπου εἰς τὰς ἐξαγγελλομένας ἀρχὰς προστίθενται ἀπλῶς λεπτομερέστεραι διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἄλλωστε εἶναι συζητήσιμον ἂν εἶναι ἀπαράιτητοι ἢ ἐπωφελεῖς.

Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον Πρωτόκολλον, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος εἰς ἄλλην θέσιν, καὶ ἐπίσης ἡ διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Χάγης 14 Μαΐου 1954 προστασία τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν ἐν καιρῷ ἐνόπλου ρήξεως. Εἰς τὴν σχετικὴν διάσκεψιν τῆς Χάγης, κατὰ τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν ὑποστηριζόντων προοδευτικὰς ἀνθρωπιστικὰς λύσεις καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ὁπαδῶν ρεαλιστικῶν ἀπόψεων, ὑπερίσχυσαν οἱ δεύτεροι μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δοθῇ εἰς τὴν σύμβασιν μεγάλη θέσις εἰς τὰς «στρατιωτικὰς ἀνάγκας».

Ὁ Ἕλληγ ἀντιπρόσωπος, ὁ ὁποῖος σημειωτέον ἔκανε 60 παρεμβάσεις κατὰ τὴν Διάσκεψιν καὶ περίπου 40 προτάσεις ποὺ ἔγιναν δεκταὶ μέσα εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ρεαλιστῶν ποὺ ἀντιπροσώπευαν τὰ δυτικὰ κράτη, κατώρθωσε μετὰ ἐντόνους προσπάθειάς νὰ μὴ ἐξαγγελθῇ ὡς κατευθυντήριος ἢ ὡς γενικὴ ἀρχὴ τοῦ σεβασμοῦ τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν ἢ ἐπιφύλαξις τῶν «ἐπιτακτικῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν», εἰς τὴν σύμβασιν ὅμως παρέμεινεν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς περιπτώσεις τῆς «εἰδικῆς προστασίας» λύσις, μὲ τὴν ὁποίαν οὐσιώδεις διατάξεις τῆς Συμβάσεως ἐθυσιάσθησαν εἰς τὸν βωμὸν τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι ὅπως αἱ Συμβάσεις Γενεύης 1949, ἡ Σύμβασις τῆς Χάγης τοῦ 1954 ἀπετέλεσαν ἀξιοπρόσεκτον ἐξαίρεσιν εἰς τὴν κατὰ τὰ λοιπὰ στασιμότητα τῶν κανόνων τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. Ἐὰν ἀφήσωμεν τὰ ζητήματα τῶν ἐνόπλων συγκρούσεων, αἱ διεθνεῖς σχέσεις, αἱ εἰρηναί, αἱ ὁποῖαι ἄλλωστε κατὰ μέγιστον μέρος ἐκαλύφθησαν στὰ πενήντα αὐτὰ τελευταῖα ἔτη ἀπὸ κανόνας Διεθνoῦς Δικαίου, ὅλως ἰδιαιτέρως ἐτονώθησαν καὶ προήχθησαν μέσα εἰς ἓν κλίμα καρποφόρου διεθνoῦς συνεργασίας:

Πολλοὶ λησμονοῦν, ὅτι κατὰ τὴν μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον ἐποχὴν διὰ πρώτην φορὰν ἐπὶ παγκοσμίῳ ἐπιπέδῳ χάρις εἰς τὸν πρῶτον παγκόσμιον ὀργανισμόν τῆς Εἰρήνης, τὴν Κ.τ.Ε., ἐσημειώθη σημαντικὴ ἐξέλιξις εἰς τὸ πεδίον τῆς εἰρηρικῆς συνεργασίας.

Πολλοὶ λησμονοῦν ὅτι ἡ Κ.τ.Ε. ἔνεκα τῆς μονιμότητός της καὶ ἔνεκα τῶν ἐκ τοῦ καταστατικοῦ ἐξουσιῶν της ἤλθε καὶ ἐγκαινίασε νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας, ὥστε πνεῦμα διεθνoῦς συνεργασίας εἰς ἀξιολόγους τομεῖς καὶ ἔξαρσις τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου νὰ γίνουν διάχυτα. Εἰς τὴν Γενεύην ἦτο διάχυτος ἡ θερμὴ ἐκείνη ἀτμόσφαιρα τῶν σκαπανέων τῆς εἰρήνης, τῶν πιστῶν ἐκείνων ὑπηρετῶν τῆς διεθνoῦς συνεργασίας. Βέβαια τὸ κορύφωμα τῶν προσπαθειῶν, ἡ τριλογία τοῦ Ν. Πολίτου, Ἀφοπλισμός - Διαιτησία - Ἀσφάλεια, δὲν ἐπαίχθη, καὶ ἔναντι τῆς ἐπιθετικότητος τῶν ἀξωνικῶν δυνάμεων ἡ Κ.τ.Ε. δὲν ἠμπόρεσε νὰ διατηρήσῃ τὴν εἰρήνην. Πρέπει ὅμως νὰ καταλογισθῇ εἰς τὸ ἐνεργητικόν της ὅτι ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν ἐπὶ παγκοσμίῳ ἐπιπέδῳ πνεῦμα διεθνoῦς συνεργασίας εἰς βαθμὸν ἄγνωστον ἔως τότε.

Αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἠμπόρεσε νὰ διαχυθῇ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ο.Η.Ε., νὰ γίνῃ καρποφόρον καὶ ν' ἀποδώσῃ πολλὰ ἐπιτυχῇ κείμενα, συστάσεις ἢ διεθνεῖς συμβάσεις, ἐπὶ ποικίλων θεμάτων τῆς «διεθνoῦς νομοθεσίας». Αὐτὸ εἶναι τόσον μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, καθ' ὅσον ἡ σύνθεσις τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὅπως γνωρίζομεν, ἔγινεν ἀνομοιογενής, μὲ ἐκπροσώπησιν λαῶν καὶ πολιτισμῶν πολὺ διαφορετικῶν, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν Κοινωνίαν

τῶν Ἑθνῶν, ὅπου ἐκυριάρχει ὁ δυτικός πολιτισμός, καὶ συνεπῶς εἰς τὰ Η.Ε. εἶναι φυσικὸν τὰ ἐμπόδια διὰ τὴν συνεννόησιν νὰ εἶναι μεγαλύτερα, ἀφοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὰς διαφορὰς πολιτισμοῦ συνοδεύονται καὶ μὲ διαφορὰς ἐπιπέδου ὕλικῆς διαβιώσεως.

Μέσα ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν ποικιλίαν τῶν πολιτισμῶν καὶ τὰς ἄλλας ἀντιθέσεις ὁ κανὼν τῆς πλειοψηφίας, ποὺ ἰσχύει στὸν Ο.Η.Ε. καὶ δὲν ὑπῆρχε στὴν Κ.τ.Ε., ἠμπόρεσε νὰ ἀποτελέσῃ διὰ τὸν Ὅργανισμὸν ἓν στοιχεῖον δυνάμεως καὶ ἐπιβιώσεως. Τὸ δικαίωμα ἀρνησικυρίας ὅλων τῶν κρατῶν μελῶν εἰς τὴν Κ.τ.Ε., δηλαδὴ ἡ ἀπαιτουμένη παμψηφία καὶ εἰς τὸ συμβούλιον καὶ εἰς τὴν Συνέλευσιν, ἐνετοπίσθη μὲ τὸν Χάρτην τῶν Η.Ε. εἰς τὰ πέντε μόνιμα μέλη τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας, τὰς μεγάλας δυνάμεις, καὶ ὅπως γνωρίζομεν αὐτὸ τὸ «βέτο» συχνὰ παρημποδίζε τὴν λήψιν ἀποφάσεων. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζεται ὅτι τῆς αὐστηρότητος τῆς λύσεως αὐτῆς εὐρέθησαν ἀρκετοὶ τρόποι ἀπαλύνσεως.

Ἀφ' ἐτέρου πολλὰ ζητήματα τῆς διεθνοῦς εἰρήνης συνεζητήθησαν καὶ συζητοῦνται ἔξω ἀπὸ τὸν Ο.Η.Ε. Ἐτσι, ὅταν φέρωνται ἐνώπιον τῶν ὀργάνων του, διευκολύνεται ἡ ἀντιμετώπισίς των. Καὶ αὐτὸ συντελεῖ, ὥστε νὰ ἐνισχύεται ἡ ἱκανότης ἐπιβιώσεως τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἡ ὁποία ἄλλωστε ὀφείλεται καὶ εἰς ἄλλους λόγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἰσορροπία δυνάμεων καὶ ἡ συνείδησις δύο πανισχύρων Ὑπερδυνάμεων, ὅτι εἶναι ἀδιανόητος ἓνας γενικευμένος ὀλοκληρωτικὸς πόλεμος. Ἐνας ἄλλος ἀπὸ τοὺς λόγους ἱκανότητος ἐπιβιώσεως τοῦ Ὁργανισμοῦ εἶναι τὸ ὅτι ὁ Χάρτης εἶναι ἀρκετὰ ἐλαστικός, ὥστε νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸν Ὅργανισμὸν νὰ χειρίζεται ζητήματα καὶ καταστάσεις ποὺ δὲν εἶχαν ἀντιμετωπίσει οἱ συντάκται του ἢ ποὺ εἶχαν ἀντιμετωπίσει καὶ ποὺ ἡ πρακτικὴ λύει κατὰ τρόπον διαφορετικόν.

Π.χ. ἡ ἀπόφασις (1950) μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Γ.Σ. ἐπροικίσθη μὲ ἀρμοδιότητα ψηφίσεως συστάσεων διὰ τὴν λήψιν μέτρων, ἐπίσης ἡ ἀπὸ τὴν προᾶξιν ἐκπηγάσασα ἐρμηνεία ὅσον ἀφορᾷ ἐπεμβάσεις τοῦ Ο.Η.Ε., ἐπὶ ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν δικαιοδοσίαν τῶν κρατῶν, ὅπως ἐπίσης τὴν τῶν τελευταίων ἐτῶν πρακτικὴν τῆς λήψεως ἀπὸ τὰ ὅργανα τοῦ Ὁργανισμοῦ ἀποφάσεων ἄνευ ψηφοφορίας ἀλλὰ διὰ τῆς διαπιστώσεως ἐλλείψεως ἀντιρρήσεων, διὰ συγκαταθέσεως (Consensus).

Ἀφ' ἐτέρου γνωρίζομεν ὅτι, ἐνῶ οἱ συντάκται τοῦ Χάρτου εἶχαν ἐναποθέσει τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης εἰς χεῖρας τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας, δηλαδὴ οὐσιαστικῶς τῶν πέντε Μεγάλων Δυνάμεων, πολιτικὴ διαίρεσις τῶν Μεγάλων καὶ ἑλλειψις συμφωνίας αὐτῶν ἔξω τοῦ Ὁργανισμοῦ ὠδήγει εἰς πολιτικὴν διαίρεσιν καὶ ἑλλειψιν συμφωνίας ἐντὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὸν ψυχρὸν πόλεμον ἡ ψυχρὰ κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν θερμανθεῖσα «εἰρηρικὴ» συνύπαρξις μετέβαλε τὸ κλίμα. Ἀλλή

ἐξέλιξις εἶναι ὅτι ὁ ρόλος τῆς Γ.Σ. ἐνισχύθη ἀκόμη περισσότερο, ἀφ' ὅτου ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. Καὶ ὅτι ἀπὸ ὄργανον κατευθυνόμενον ἀπὸ τὰς δυτικὰς Δυνάμεις ἔγινε σῶμα κυριαρχούμενον ἀπὸ τὰ ἀσιατικά καὶ ἀφρικανικά κράτη, συμπαγῇ εἰς θέματα ἀποικιοκρατίας, φυλετικῶν διακρίσεων, οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, νομικὰ καὶ τεχνικὰ ζητήματα κ.ἄ.

Καὶ οἱ δύο ὑπερμεγάλοι ἀντελήφθησαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπαναπαύωνται εἰς μίαν Γ.Σ., ἥ ὁποία εἶχε κατὰ πολὺ ἐκφύγει ἀπὸ τὴν ἐπιρροήν των. Χρησιμοποιοῦν λοιπὸν πάλιν τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὁποίου ἔρχονται ἢ θέματα διὰ τὰ ὁποῖα οἱ μεγάλοι θέλουν τὴν συνεργασίαν, θέματα δηλαδὴ ἢ καταστάσεις βιαίων συγκρούσεων, ἢ ζητήματα ἀπειλοῦντα τοιαύτας συγκρούσεις. Ἀλλωστε τοὺς συμβιβασμοὺς διευκολύνει ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Γ.Σ., ὅπου τὰ νεοπαγῇ κράτη εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ὅπου ἐμφανίζονται συμπαγῇ στὰ διάφορα θέματα, τὰ ὁποῖα, ἀναφέρομεν, παραμένουν πάντοτε πρόσφορον διεθνὲς βῆμα καὶ στίβος εὐχερῶν συναντήσεων, οὐχὶ σπανίως καρποφόρων, πάντοτε ὁμως χρησίμων. Ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ὑπεστήριξα μὲν ὅτι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ καὶ εἰδικώτερα ὁ Ο.Η.Ε. δύναται νὰ προσφέρῃ, εἶναι ἡ παροχὴ ἐπὶ τοῦ καθαρῶς πολιτικοῦ πεδίου εἰς τὸ περιθώριον τῶν ἐργασιῶν του ἐνὸς μονίμου κέντρου διπλωματικῶν συζητήσεων καὶ διαπραγματεύσεων τῆς κλασσικῆς μορφῆς, πὺν λαμβάνουν χώραν μακρὰν τῆς δημοσιότητος, μακρὰν τῆς καταψύξεως καὶ σκληρύνσεως τῶν θέσεων ἐκ λόγων γοήτρου, μακρὰν τοῦ πειρασμοῦ τῆς ἐντάξεως τῶν ἀντιδράσεων τῆς κοινῆς γνώμης, μακρὰν τυποκρατουμένων συλλογικῶν διαδικασιῶν καὶ αἱ ὁποῖαι μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ ἐπωφελεῖς διὰ τὴν διατήρησιν τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ τὴν τόνωσιν τοῦ πνεύματος τῆς διεθνοῦς συνεργασίας καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἐθνικῶν ἐπιδιώξεων.

Ὁ Ο.Η.Ε. δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μόνον ἀπὸ ὅσα δὲν ἐπιτυγχάνει. Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ποία θὰ ἦτο ἡ κατάστασις ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ὄργανισμός.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικὰ θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπῆλθον ἐξελίξεις, ἡμποροῦν νὰ σημειωθοῦν ὀλίγα ἀπὸ αὐτά:

1. Τὸ μέγα θέμα τῆς διεθνοῦς εὐθύνης, ἓνα ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα κλειδιὰ στὰς διεθνεῖς σχέσεις προσέλαβε ἄλλας καὶ πολὺ μεγαλυτέρας διαστάσεις ἀπὸ ἐκείνας πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἓνα δίτομον βιβλίον μου περὶ διεθνοῦς εὐθύνης πὺν ὑπῆρξεν ἐπὶ σαράντα ἔτη ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον χρησιμοποιοηθέντα ἔργα εἰς τὴν προᾶξιν, πιθανῶς νὰ διατηρῇ ἀκόμη σήμερον δογματικὸν ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἢ χρησιμότης του διὰ τὴν πρακτικὴν περιορίσθη κατὰ πολὺ. Πράγματι ἔγιναν εἰς θέματα τῆς διεθνοῦς εὐθύνης σημαντικαὶ ἐξελίξεις, τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασις θὰ φανῇ ὅταν περατωθοῦν αἱ μακρὰι ἐργασίαι κωδικοποιήσεως εἰς τοὺς

κόλπους της 'Επιτροπής Διεθνοῦς Δικαίου. Σημειώνω μίαν σημαντικὴν προέκταση τῆς διεθνοῦς εὐθύνης ἢ ὁποία ἐξεδηλώθη μετὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν ὁποίαν εἶχα τὴν τιμὴν νὰ κληθῶ νὰ διδάξω εἰς κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ, δηλαδή τὴν διεθνή εὐθύνην ἀτόμων.

2. 'Επίσης τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα κλειδιά εἰς τὴν καθημερινὴν πράξιν τῶν διεθνῶν σχέσεων, δηλαδή τὸ δίκαιον τῶν διεθνῶν συνθηκῶν, πολὺ προήχθη μὲ τὴν κωδικοποίησίν του εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Βιέννης (1968-1969).

3. Τὰ ἰσχύοντα διὰ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ξένων κρατῶν εἰς περιπτώσεις ἐσωτερικῶν ἐνόπλων ρήξεων μετεβλήθησαν. Ἄλλοτε, ἐλλείψει ἀναγνωρίσεως ἐμπολέμου καταστάσεως ὑπὸ τῶν ξένων πολιτειῶν, αὐταὶ εἶχαν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν νὰ παρέχουν πάσης φύσεως βοήθειαν εἰς τὴν νόμιμον κυβέρνησιν, ἀντιθέτως δὲ ὠφείλον νὰ τὴν ἀρνοῦνται εἰς τοὺς ἐπαναστάτας.

Αὐτὰ ἔχουν τώρα μεταβληθῇ ἰδίως ἔνεκα τοῦ Χάρτου τῶν Η.Ε.

4. Εἰς τὸ θέμα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν κρατῶν ἔναντι ἐσωτερικῶν ἐνόπλων ρήξεων ἀκόμη σημαντικώτερα εἶναι ἡ ἐξέλιξις ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεταχείρισιν τῶν ἐπαναστατῶν ἢ τῶν στασιαστῶν εἰς τοὺς ὁποίους, ὅπως γνωρίζομεν, ἐφηρμόζετο ἄλλοτε ἀπὸ τὴν νόμιμον κυβέρνησιν ὁ κοινὸς ποινικὸς νόμος καὶ ὅχι οἱ κανόνες ἐνὸς διεθνοῦς πολέμου.

Π.χ. κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἔνοπλον ρῆξιν μίαν νύκτα ἐπείγον ἐρώτημα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν μοῦ ἐτέθη νύκτωρ, ἂν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν ὅχι τοῦ Ποινικοῦ νόμου ἀλλὰ τῶν συμβάσεων τῆς Γενεύης 1929 καὶ ἡ φιλόανθρωπος ἐπέμβασις τοῦ διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ χωρὶς αὐτὸ νὰ ἔχη ὡς ἐπακόλουθον ἀναγνώρισιν ἐμπολέμου καταστάσεως. Ἐκτενὴς ἔγγραφος ἀπάντησίς μου ἦτο καταφατικὴ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐγίνετο δήλωσις τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι τοιαύτη στάσις δὲν συνδέεται μὲ ἀναγνώρισιν. Τὸ πρῶν εἶχε τοιχοκολληθῇ ἀνακοίνωσις περὶ ἐφαρμογῆς ἐφ' ἐξῆς τῆς Συμβάσεως τῆς Γενεύης καὶ ἔτσι ἀπετράπησαν ἐκατέρωθεν αἱ περαιτέρω ἐκτελέσεις. Δὲν ἐβράδυναν δὲ αἱ ἀναθεωρηθεῖσαι συμβάσεις τῆς Γενεύης (12 Αὐγούστου 1949) νὰ περιλάβουν τὴν ἀνωτέρω ἀρχήν, καὶ τὴν χαραχθεῖσαν ἔκτοτε ὁδὸν ἐπλάτυνε τὸ πρωτόκολλον II τῆς Διασκέψεως Ἀνθρωπιστικοῦ Δικαίου (1977).

5. Ἐνισχύθη ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου ὡς ὑποκειμένου τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου εἰς περιπτώσεις πὸν παραμένουν βέβαια ἐξαιρετικαί, ἀλλὰ πὸν ἔγιναν συγχρότεραι καὶ μὲ περιεχόμενον εὐρύτερον. Οὕτως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀπ' ἐθελείας ἐνώπιον διεθνῶν ὀργάνων ἀτομικὰς προσφυγάς, τοιοῦτο δικαίωμα ἀνεγνωρίσθη εἰς εὐρύτατον κύκλον προσώπων, τοὺς κατοίκους ἐδαφῶν ὑπὸ κηδεμονίαν, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ προσφύγουν εἰς τὸν Ο.Η.Ε., ἐπίσης δὲ εἰς τὰ ἄτομα τὰ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν Κρατῶν

μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, παρεσχέθη ἡ δυνατότης νὰ ὑποβάλλουν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐπιτροπὴν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων προσφυγὰς κατὰ Κρατῶν, τὰ ὅποια ἔχουν κάνει σχετικὴν δήλωσιν ἀποδοχῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀτυχῶς δὲν εἶναι ἀκόμη ἡ Ἑλλάς. Θὰ ἡδύνατο νὰ συστήσῃ κανεὶς νὰ ἐξετασθῇ ἐπιμελῶς τὸ ζήτημα, ἐὰν δὲ δὲν διαπιστωθοῦν σοβαροὶ ἀντιτιθέμενοι λόγοι, ἡ Ἑλλάς νὰ δεχθῇ.

6. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διεθνῇ προστασίαν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς πολλὰ σημεῖα ἐπετεύχθησαν μεγάλοι προόδοι. Βέβαια δι' ὅποιον (ἐπὶ τριακονταετίαν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του κατὰ τὸ 1949, εἰς τὸν Ο.Η.Ε. καὶ ἄλλοις) ἡσχολήθη ἐκ τοῦ σὺνεγγυς εἰς τὰ διεθνῇ ὄργανα, μὲ τὴν προᾶξιν τῆς διεθνοῦς προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, εἶναι αἰσθητὰ τὰ κενά, αἱ ἐλλείψεις, ἀκόμη καὶ ἐντὸς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ὡς γνωστόν, εἶναι τὸ πλέον προηγμένον.

Ἑλλείψεις ἐμφανίζονται εἰδικώτερον τόσον εἰς τὰς διαδικασίας ἐγγυήσεως καὶ ἐλέγχου ἐφαρμογῆς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ὅσον καὶ ἐπὶ περιφερειακοῦ πεδίου, δηλαδὴ εἰς τοπικὰς συμφωνίας ὅπως εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Σύμβασιν τῆς Ρώμης, διὰ τὴν ὁποίαν ἀσχολεῖται ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὁμιλοῦντος, ἀπὸ τοῦ 1975, ἡ Ἐπιτροπὴ βελτιώσεως τῆς διαδικασίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συμβάσεως, ἐπὶ παγκοσμίου ἐπιπέδου, δηλαδὴ εἰς τὰ Σύμφωνα τοῦ Ο.Η.Ε. 1966. Οὕτω τὸ σύμφωνον περὶ ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ συνδευθῇ ἀπὸ ὑποχρεωτικὴν λυσιτελεῖ διαδικασίαν ἐλέγχου τῆς ἐφαρμογῆς του.

Ἀλλ' ἀσχέτως τῶν ἀνωτέρω, καὶ μόνος ὁ γενόμενος διὰ διαφορῶν συμβατικών κειμένων ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἀποτελεῖ ἀναντιρρήτως πρόοδον, πάντως δὲ αἱ ἐλλείψεις δὲν ἡμποροῦν νὰ ἰσοσταθμίσουν ἐπελθοῦσαν ἐπιβλητικὴν ἐξέλιξιν.

Διότι, συμφώνως πρὸς τὸ κατὰ παράδοσιν Διεθνὲς Δίκαιον τὸ κράτος δὲν εἶχε διεθνεῖς ὑποχρεώσεις διὰ τὴν μεταχείρισιν τῶν ὑπηκόων του, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους πλὴν ἐξαιρέσεων κανὼν ἦτο ἡ ἀποκλειστικὴ ἀρμοδιότης τοῦ κράτους. (Εἰς τὴν Κ.τ.Ε. κατηγγέλθη ἡ ἔναντι τῶν Ἑβραίων ἀπάνθρωπος διαγωγὴ τοῦ Χίτλερ, ἀλλὰ διεπιστώθη ἡ ἀναρμοδιότης τῆς Κ.τ.Ε.). Πρῶτος ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. καθιέρωσεν ἐπὶ εὐρυτάτης κλίμακος ὡς διεθνῇ ὑποχρέωσιν τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν διὰ πάντας, ἀδιακρίτως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας.

7. Εἰς τὸ θέμα τῆς αὐτοδιαθέσεως βαρυσήμαντος ἐπῆλθεν ἐξέλιξις, διότι ἡ αὐτοδιάθεσις ἀντὶ πολιτικῆς κατευθυντηρίου γραμμῆς ἀνεγνωρίσθη ὡς δικαίωμα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἄσκησίς της ὠδήγησεν εἰς τριπλασιασμὸν τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν εἰς τὸν κόσμον.

Ἡ αὐτοδιάθεσις περιελήφθη εἰς τὸν Χάρτην, (ἄρθρ. 1 καὶ 2 συνδεδευσμένα). Μακροὶ ὑπῆρξαν αἱ διαμάχαι περὶ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν σχετικῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἀποικιοκρατικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Ο.Η.Ε. ὑπεστήριζαν ὅτι ὁ Χάρτης δὲν καθιέρωνε δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως καὶ συνεπῶς δὲν ἐπέβαλλε ἀντίστοιχον νομικὴν ὑποχρέωσιν τῶν κρατῶν πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς. Κατὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς ἀντετάσσοντο ἀντιπρόσωποι ἄλλων κρατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἔχων τὴν τιμὴν τὰ σᾶς ὁμιλῇ, εἰς διάφορα ὄργανα τῶν Η.Ε., ὁ ὁποῖος πέραν νομικῶν ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τῆς αὐτοδιαθέσεως ὡς δικαιώματος τῶν λαῶν ἐπέμενεν ὅτι, ἐὰν ὁ Ὅργανισμὸς δὲν ἐδέχετο τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοδιαθέσεως ἐρμηνείαν, αὐτὴ θὰ ἐπεβάλλετο διὰ τῆς πράξεως εἰς τὴν διεθνῇ ζωῇ.

Αὐτὸ καὶ συνέβη ἐν συνεχείᾳ καὶ εἰς τὴν προᾶξιν καὶ εἰς κείμενα, ὅπως π.χ. ἡ 1514 ἀπόφασις (14-12-1960) τῆς Γ. Συνελεύσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Διακήρυξις περὶ παροχῆς ἀνεξαρτησίας εἰς ἀποικιακὰς χώρας καὶ λαοὺς», μετὰ τὴν ὁποίαν ἐπίσης τὰ δύο Σύμφωνα περὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τοῦ Ο.Η.Ε. (1966) περιέλαβον μετὰ τῶν αὐτῶν τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, ὅπως ἐπίσης ἡ Τελικὴ Πρᾶξις τῆς Διασκέψεως τοῦ Ἑλσίνκι (1 Αὐγούστου 1975), κ.ἄ.

Μὲ τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος αὐτοδιαθέσεως καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν τοιούτοτρόπως χειραφέτησιν τῶν λαῶν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν κρατῶν, πού εἶχε παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς εὐρωπαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ, διηυρύνθη ἀκόμη περισσότερον, προσετέθησαν τὰ πολυάριθμα νεοσύστατα κράτη καὶ τοιούτοτρόπως ἐτριπλασιάσθη περίπου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεξαρτήτων κρατῶν.

Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἐν ἀπὸ τὰ δύο κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ αἰῶνος μας.

Τὸ ἄλλο χαρακτηριστικὸν εἶναι αἱ πρόοδοι τῆς πυρηνικῆς φυσικῆς καὶ χημείας, αἱ μεγάλαι ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ τεχνικαὶ ἐφαρμογαί. Ἐπέβαλαν καὶ αὐταὶ διεθνῇ συνεργασίαν, ἐπέδρασαν δὲ εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν κανόνων διεθνoῦς δικαίου ἢ εἰς καθιέρωσιν νέων. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῶμεν τὰ θέματα τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν θαλασσῶν καὶ ἰδίως τοῦ θαλασσίου βυθοῦ, διάφορα ζητήματα τῆς διεθνoῦς ἐπικοινωνίας, διεθνoῦς οἰκονομικῆς συνεργασίας, τὸ καθεστὼς τοῦ ἐξωπτισμοσφαιρικοῦ διαστήματος κ.ἄ., θέματα διὰ τὰ ὁποῖα ἀπεδείχθη ἐπιβεβλημένη ἡ διεθνῆς συνεργασία χάριν τοῦ «κοινοῦ συμφέροντος».

Καὶ διὰ διάφορα ἄλλα θέματα αἱ γινόμεναι ρυθμίσεις ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν γενικῶν συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος διὰ στενῆς διεθνoῦς συνεργασίας, ὅπως εἶναι π.χ. τὰ ζητήματα τῶν πυρηνικῶν δοκιμῶν, τῆς μολύνσεως, τῆς ἀεροπειρατείας.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς τοιοῦτους τομεῖς διεθνεῖς ἢ συνεργασία ἐπεβλήθη διὰ νὰ περιορισθοῦν νέα ἀναπόφευκτα δεινά, εἶναι δὲ πολὺ ἀξιόλογα τὰ ἐπὶ τῶν τομέων αὐτῶν ἐπιτεύγματα τῆς διεθνοῦς συνεργασίας.

Σημειωτέον ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάπτυξις τῶν διεθνῶν σχέσεων καὶ παραλλήλως ἡ ἐπέκτασις τοῦ καλύπτοντος αὐτὰς Διεθνοῦς Δικαίου ἐνεφάνισεν ἢ ὑπεργράμμισεν ὁρισμένας μεταβολὰς εἰς τὴν μέθοδον καὶ τὰς διαδικασίας μελέτης καὶ ἐρεῦνης τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν σπουδῶν μου ἦτο ἀναγκαία θεωρητικὴ κοινωνιολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ κατάρτισις, ἡ ὁποία ἄλλωστε ἔτρεφε καὶ τὰς ἐριδας γύρω ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν Σχολήν, ἐριδας αἱ ὁποῖαι δὲν καλλιεργοῦνται πλέον, τουλάχιστον μὲ τὴν ἰδίαν ἐμμονὴν ὅπως προπολεμικῶς.

Μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἀφαντάστως πληθυνθέντων πρακτικῶν προβλημάτων, ἔχει εὐρέως γενικευθῇ ἡ θετικὴ μέθοδος ἐρεῦνης, ἡ ὁποία τὸ κύριον βάρος της ρίπτει εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνδελεχεστέραν ἐρευναν τῶν ἐκ τῆς διεθνοῦς πρακτικῆς παρεχομένων πολυαριθμῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν μας στοιχείων («προηγούμενων»), ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἐξακριβώσιν τῶν πολυπληθῶν κανόνων ποὺ διέπουν σήμερον τὰς διεθνεῖς σχέσεις.

Διὰ τὴν θετικὴν μέθοδον ἐρεῦνης σκόπιμος κατεδείχθη καὶ εὐρύτατα ἐφηρμοσθῇ ἡ συγκριτικὴ μέθοδος, ἡ ὁποία ἄλλωστε εἰς τὸ Διεθνὲς Δίκαιον εἶχεν ἐφαρμοσθῇ πολὺ πρὶν ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον.

Δύναται νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι εἰς τὸ Δημόσιον Δίκαιον καὶ δὴ τὸ Συνταγματικὸν πρῶτος ἐφῆρμοσε τὴν συγκριτικὴν μέθοδον ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ ἔργον «Πολιτεῖαι» ὅπου ὑπῆρχον πραγματεῖαι διὰ τὰ πολιτεύματα 158 πόλεων, εἰς δὲ τὴν ἐποχὴν μας πρῶτος, νομίζω, ἔγραφεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν της εἰς τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ὁ καθηγητὴς Ζέπος τὸ 1938.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἐλληνικὴν πρακτικὴν μορεῖ ν' ἀναμένονται πλουσιώτερα δεδομένα εἰς τὸ μέλλον. Ἐνας ἐκ τῶν κυριωτέρων λόγων θὰ εἶναι ὅτι μὲ τὸ νέον ἐλληνικὸν Σύνταγμα τοῦ 1975 ἔγινεν ἀξιόλογος μεταβολὴ ὡς πρὸς τὴν σύναψιν τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν των, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ γενικοῦ Διεθνοῦς Δικαίου.

Ἀσχέτως τῆς ἰδικῆς μου γνώμης ὅτι αἱ σχετικαὶ συνταγματικαὶ διατάξεις (ἄρθ. 28 καὶ 36) θὰ γεννήσουν ὡς ἐκ τῆς συντάξεώς των ἐρμηνευτικὰς δυσχερείας, πρέπει κατὰ βάσιν νὰ ἐπιπροστεθῇ ὁ νεωτερισμὸς εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 κατὰ τὸν ὅποιον οἱ γενικῶς παραδεδεγμένοι κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, ὡς καὶ αἱ διεθνεῖς συμβάσεις ἀπὸ τῆς [ἐπι]κυρώσεώς των διὰ νόμον καὶ τῆς κατὰ τοὺς ὅρους

ἐκάστης τούτων θέσεως αὐτῶν ἐν ἰσχύϊ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου, ὑπερισχύουν δὲ πάσης ἀντιθέτου διατάξεως νόμου».

Ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ὅτι «γενικῶς παραδεδεγμένοι κανόνες τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου» πρέπει νὰ θεωρηθοῦν οἱ ἐκάστοτε τυγχάνοντες γενικῆς παραδοχῆς, οὕτως ὥστε τῶν ἐλληνικῶν νόμων ὑπερισχύουν καὶ οἱ νέοι κανόνες τοῦ γενικοῦ Διεθνoῦς Δικαίου οἱ διαμορφωθέντες μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ ἐλληνικοῦ συντάγματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ ἔναντι τῶν ἐλληνικῶν νόμων ὑπεροχὴ των θὰ προσλάβῃ πρακτικὴν σημασίαν ἀκόμη καὶ εἰς περιπτώσεις μὴ ἐπικυρωμένων συλλογικῶν συμβάσεων ὡς πρὸς διατάξεις των δηλωτικὰς κανόνων γενικοῦ διεθνoῦς δικαίου.

Κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἡ συγκριτικὴ μέθοδος ἔτυχεν εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς εἰς τὸ Διεθνὲς Δίκαιον καὶ κατ' ἔκτασιν καὶ κατὰ βάθος, περικλείσασα ὄχι μόνον ἐσωτερικὰ δίκαια ἀλλὰ καὶ παντοειδεῖς διεθνεῖς πράξεις.

Εἶναι ὑψίστης χρησιμότητος διὰ τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ περιεχομένου τῶν κανόνων δικαίου καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν των ἐπὶ τοῦ διεθνoῦς καὶ ἐσωτερικοῦ πεδίου, ἐπὶ πλέον δὲ διὰ τὴν «προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου».

Δι' αὐτὸ καὶ χρησιμοποιεῖται εὐρέως εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τῶν ἐργασιῶν τῆς κωδικοποιήσεως τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου.

Αἱ σημειωθείσαι ἐξελίξεις φυσικὸν εἶναι νὰ κἀνουν πλουσιωτέραν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν πρακτικὴν τῶν κρατῶν (νόμοι, δικαστικαὶ καὶ διοικητικαὶ ἀποφάσεις) ἐπὶ ζητημάτων Διεθνoῦς Δικαίου. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ διεπιστώθη ἐγκύρως καὶ εἰς ὅλην του τὴν ἔκτασιν ἀπὸ τὰς ἐργασίας ὅχι μόνον τῆς Ἐπιτροπῆς Διεθνoῦς Δικαίου ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ ὁμιλοῦντος Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἔκδοσιν συλλογῆς κειμένων τῆς πρακτικῆς τῶν κρατῶν ἐπὶ θεμάτων Διεθνoῦς Δικαίου.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὸν τομέα τῆς διπλωματίας, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ συγχέεται, ὅπως συχνὰ συμβαίνει, μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, διότι ἐνῶ ἡ τελευταία αὕτῃ εἶναι σύνθεσις καὶ κατάστροφος πολιτικῶν κατευθύνσεων πρὸς ἐπιδίωξιν ὀρισμένων σκοπῶν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, ἡ διπλωματία περιλαμβάνει μεθόδους πραγματώσεως τῶν ἐν λόγῳ σκοπῶν ἀποτελοῦσα τέχνην διευθετήσεως δυσχερεῶν καὶ ἐπιτεύξεως ἐπιτυχῶν ἐντὸς τῶν μακροπροθέσμων πλαισίων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἡμποροῦν νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἐξῆς:

Παρὰ τὰς ἐλπίδας ὀρισμένων ἢ τὰς προσπάθειας ἄλλων ἢ μυστικότης τῶν διαπραγματεύσεων παρέμεινε κατὰ βάσιν ἀρχὴ ἀμετάβλητος κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἀφ' ἑτέρου ἐπεβεβαιώθη

ὅτι παράγων ἐπιτυχίας τῆς διπλωματίας εἶναι ἡ εὐλικρίνεια, ὑπὲρ τῆς ὁποίας, ὅπως διεπιστώσαμεν, ἔγραφεν ἤδη τὸ 1585 ὁ A. Gentili εἰς τὸ ἔργον του *De Legationibus* καὶ μετὰ ἐνάμισυ αἰῶνα (1716) ὁ De Callières εἰς τὸ πολὺ ἐκτιμώμενον τὸν 18ον αἰῶνα ἔργον «*De la manière de négocier avec les souverains, de l'utilité des négociations, du choix des ambassadeurs et des envoyés, et des qualités nécessaires pour réussir dans ces emplois*».

Ἄλλ' εἰς τὸν τομέα τῆς διπλωματίας πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ὅτι προήχθησαν μεγάλοι τομεῖς τῶν καθημερινῶν διεθνῶν σχέσεων, ἥτοι τὰ θέματα 1) τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, 2) τῶν προξενικῶν, 3) τῶν εἰδικῶν ἀποστολῶν, 4) τῶν σχέσεων τῶν κρατῶν μὲ διεθνεῖς ὀργανισμοὺς καὶ διεθνῇ ὄργανα. Εἰδικώτερον τὸ δίκαιον τῶν διπλωματικῶν σχέσεων καὶ τὸ δίκαιον τῶν προξενικῶν σχέσεων ἐκωδικοποιήθησαν εἰς δύο μεγάλας διεθνεῖς συμβάσεις ἔπειτα ἀπὸ μακρὰν προεργασίαν εἰς δύο διασκέψεις τῆς Βιέννης, ἀντιστοίχως τοῦ 1961 καὶ 1963, εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβαν μέρος καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀρτισύστατα τότε κράτη.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιβλητικὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τοῦ διπλωματικοῦ δικαίου εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη κανεὶς μερικὰς ἐπιφυλάξεις ἔνεκα τῆς ὑπερμέτρου ἐπεκτάσεως προνομίων καὶ ἀσυλιῶν ὅχι μόνον εἰς τὸ πεδίον τῶν διπλωματικῶν καὶ προξενικῶν ἐκπροσωπήσεων ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς δύο ἄλλους τομεῖς καθημερινῶν ἐπίσης διεθνῶν σχέσεων, τομεῖς διὰ τὴν διατύπωσιν τῶν σχετικῶν κειμένων τῶν ὁποίων εἶχα τὴν τιμὴν νὰ λάβω ἐνεργὸν μέρος ἐπὶ πολλὰ ἔτη, δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς τὸ ζήτημα τῶν εἰδικῶν ἀποστολῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐκπροσώπησιν τῶν Κρατῶν εἰς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς, διεθνῇ ὄργανα καὶ ἐπιτροπὰς ἢ διεθνεῖς διασκέψεις (Σύμβασις 14-3-75). Ἴσως αἱ ρυθμίσεις αὗται νὰ ἐπροχώρησαν περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπεν εἰς τὴν παροχὴν προνομίων καὶ ἀσυλιῶν καὶ κατ' ἔκτασιν (ὅσον ἀφορᾷ τὰ πρόσωπα) καὶ κατὰ βάθος (ὅσον ἀφορᾷ τὰ θέματα).

Ἄς ἐπιτραπῇ μίᾳ παρένθεσις διὰ μίαν παλαιὰν ἀνάμνησιν: Ἐνόπιον τοιαύτης κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀδιστάκτου ἀναγνωρίσεως εὐρυτάτων προνομίων καὶ ἀσυλιῶν εἰς εὐρύτατον κύκλον προσώπων παραλλήλιστα εἰς τὰ Η. Ε. τὴν ἐπιδαφίλευσιν αὐτὴν ἀσυλιῶν καὶ προνομίων μὲ ἓνα περιστατικὸν τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ μέρους τοῦ ὁμιλοῦντος μνεῖα διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Διεθνoῦς Δικαίου καὶ τῆς Νομικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Η. Ε. : Μίαν ἡλιόλουστον ἡμέραν εἰς τὴν Καστίλλην ὅπου ἐσυνηθίζετο κατ' ἔτος ὁ Βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἐξώστου του εἰς τὴν πλατεῖαν νὰ ἀναγγέλλῃ κατάλογον νέων ἀνακηρυσσομένων ἱπποτῶν, τόσῃ ἥτο ἡ εὐφορία, ὥστε ὁ Βασιλεὺς τῆς Καστίλλης ἀνεφώνησεν ὑπὲρ ὅλων τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν πλατεῖαν ἀτόμων *Todos Caballeros!* Ὅπως δηλαδὴ μπο-

ροῦμε νὰ ποῦμε διὰ τὰ ἀνωτέρω κείμενα καὶ διεθνεῖς συμβάσεις ὅτι διεκήρυσαν *Todos Embajadores*.

Τὸ προκείμενον θέμα ἔχει ὥς γνωστὸν σοβαρὰν πλευρὰν — ἔχομεν δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαρκῇ γνῶσιν τῆς σημασίας μιᾶς εὐρείας ἐπεκτάσεως προνομίων καὶ ἀσυλίων — διότι παραλλήλως πρὸς τὴν κλασσικὴν μορφήν τῶν διμερῶν σχέσεων τῶν Κρατῶν τῶν καλλιεργουμένων διὰ μονίμων διπλωματικῶν ἢ προξενικῶν ἀποστολῶν κατέλαβον εἰς τὴν διεθνῇ ζωὴν σημαντικὴν θέσιν καὶ αἱ «εἰδικαὶ ἀποστολαὶ καὶ αἱ, μόνιμοι ἢ πρόσκαιροι, ἐκπροσωπήσεις εἰς διεθνεῖς ὀργανισμούς, διεθνῇ ὄργανα ἢ διεθνεῖς διασκέψεις. Εἶναι δηλαδὴ ὅλη ἡ λειτουργία, ἡ ζωὴ τῆς συγχρόνου πολυμεροῦς διπλωματίας.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἐπιφυλάξεων, κατὰ τὰ λοιπά, κείμενα τὰ ὁποῖα καλύπτουν τοὺς τέσσερας σημειωθέντας τομεῖς τῶν καθημερινῶν διεθνῶν σχέσεων τῶν κρατῶν, ἀποτελοῦν ἀξιοσημειώτους σταθμούς.

Ἄλλη ἐξέλιξις εἶναι ὅτι εἰς τὰς χεῖρας τῆς συγχρόνου διπλωματίας τὸ Διεθνὲς Δίκαιον ἔγινεν ὁλοὲν καὶ περισσότερον χρήσιμον ὄπλον ἐν πρώτοις τῶν ἀδυνάτων, τῶν μικρῶν Κρατῶν (ἐνθυμεῖσθε τὸ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου «εἴμεθα πολὺ μικροὶ διὰ τὰ παραγνωρίζωμεν τὸ Διεθνὲς Δίκαιον»). Ἡ ἐπικουρία τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν διπλωματίαν εἶναι μία ἀνάγκη οὐχὶ εὐθέως ἀνάλογος πρὸς τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τῆς χώρας. Εἰς ἐρώτησιν τῆς Βασιλείας τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Κάτω Χωρῶν, διατί ἡ Ὁλλανδία εἶχε δύο Ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐνῶ εἶναι μικρὸν κράτος, ἀπῆντησεν ὅτι αὐτὸ συνέβαινεν ἀκριβῶς, διότι ἄλλα κράτη εἶναι μεγάλα... Θὰ ἡδυνάμεθα τὴν ἀνάλογον αὐτὴν ἀπάντησιν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν διατί ἔναντι τῶν διαθετόντων μεγάλῃν πολιτικὴν ἰσχὺν κρατῶν θὰ ἔδει νὰ ἀντετάσσετο ὑπὸ τῶν μικρῶν τὸ Διεθνὲς Δίκαιον.

Ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν ἀδυνάτων τὸ Διεθνὲς Δίκαιον ὥς ἐκ τῆς συγχρόνου πολυμεροῦς μορφῆς τῆς διπλωματίας ἀποτελεῖ ὄπλον χρήσιμον καὶ εἰς χεῖρας μεγάλων δυνάμεων. Πράγματι, ὅσον πολυμερέστεραι εἶναι, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει σήμερον αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις, τόσον ἡ ἀρωγὴ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου εἶναι περισσότερον καρποφόρος, διότι εἰς αὐτὰς ἐμπλέκονται καὶ κράτη ὀλιγώτερον ἐνδιαφερόμενα καὶ πιθανῶς ἀντικειμενικώτερον ἀτενίζοντα τὰ ζητήματα. Καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων κρατῶν ἓνας σύγχρονος καὶ συγχρονισμένος χειριστὴς ἐξωτερικῶν ζητημάτων, διὰ τὰ πείσῃ πολυμελεῖς συνελεύσεις, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὥς πρὸς πλεῖστα θέματα ἀσκεῖται ἡ σύγχρονος πολυμερὴς διπλωματία, μέγα ὄφελος δύναται νὰ ἀντλή ἐκ τῶν ἀντικειμενικῆς ἀξίας ἐπιχειρημάτων τῶν βασιζομένων ἐπὶ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, τοῦ ὁποίου αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ κανόνες, παραδεκτοὶ εἰς παγκόσμιον

κλίμακα, ἔχουν πολὺν μεγαλυτέραν ἀπήχισιν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ἠθικῆς καὶ ἀπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὸ πολὺν περισσότερον καθ' ὅσον παρατηρεῖται, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσι ἔτη, βαθεῖα εἰσδυσὶς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις καὶ κάλυψις τῶν τελευταίων τούτων ἀπὸ κανόνας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου.

Ἐρωτᾶται ὅμως μήπως ἔτσι δὲν ἐπέρχεται ἀντινομία ἔνεκα τῆς στενῆς ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον δεσμεύσεως τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία εἶχε καὶ ἔχει ἀποστολὴν τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, ἀντιτιθεμένου ἐνδεχομένως πρὸς τὴν περιορίζουσαν αὐτὸ ἀξιοσημείωτον ἰσχὺν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου. Τὸ νὰ τὸ ἀρνηθῇ κανεὶς θὰ ἀπετέλει ἀναβίωσιν ἀντιλήψεων τῆς παλαιᾶς σχολῆς διπλωματῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸ δίκαιον ὡς *a straightjacket* ποὺ παρεμποδίζει τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων των, καὶ τοιαύτη ἐνατένισις θὰ ἐφωρᾶτο συγχρόνως ἀσυγχρόνιστος καὶ κατὰ βάσιν μὴ ἐξυπηρετικὴ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Βέβαια ὅμως κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἢ ὑπὸ ἄλλας ἐκφράσεις ἢ πολιτικὴ ἀνάγκη, ἢ ἐθνικὴ ἀνάγκη, δύναται καὶ πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτὸ πράγματι συμβαίνει κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποφάσεως πρὸς ἀνάληψιν νέων διεθνῶν ὑποχρεώσεων ἢ καὶ προηγουμένως κατὰ τὴν κατάστροφον τῶν διεθνῶν κειμένων.

Ἀσφαλῶς τὸ Διεθνὲς Δίκαιον κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν κανόνων του ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν πραγματικότητα καὶ πρέπει ἔτσι νὰ γίνεταί διὰ νὰ μὴ ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὴν διεθνῇ ζωὴν καὶ καταστῇ ἀνεπίδεκτον ἐφαρμογῆς. Ὁ Πυθαγόρειος Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος ἐδίδασκεν ὅτι «ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν, κατορθωτὸς εἰς τὴν πράξιν, συμφέρον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν».

Ἐν συνόψει τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀποτελοῦν παράγοντας διατυπώσεων Διεθνοῦς Δικαίου καὶ γενικώτερον μιᾶς διεθνοῦς ρυθμίσεως ἢ ἄλλως στοιχεῖα συμβιβασμοῦ ἀντικρουμένων συμφερόντων τῶν Κρατῶν κατὰ τὴν διατύπωσιν διεθνῶν συμβάσεων. Διότι, ὅπως ἔλεγε διὰ τὴν Ἀγγλίαν ὁ Disraeli «*England is not ruled by logic but by parliament*», ἐννοῶν ὅτι ὁ νόμος εἶναι ἀποτέλεσμα συμβιβασμῶν, ἔτσι ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ ὅτι καὶ ἡ διεθνὴς κοινωνία διέπεται ὑπὸ ἀρχῶν καὶ κανόνων ποὺ προσπαθοῦν νὰ συμβιβάξουν ἀντικρουόμενα συμφέροντα. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπαληθεύεται τὸ περίφημον τοῦ Holmes ρητὸν «*Life of the law has been logic, it has been experience*», ρητόν, τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ παραλληλισθῇ, νομίζω, πρὸς τὴν περὶ τῆς νομοθεσίας εἰς τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους ρῆσιν: «*Δεῖ μὲν οὖν ὑποτίθεσθαι κατ' εὐχὴν, μηδὲν μέντοι ἀδύνατον*» (II, III, 3).

Ἐξ ἄλλου μὲ τὰς ἐξελίξεις τῶν τελευταίων πενήντα ἐτῶν εἰς τὴν διεθνῇ κοινωνίαν, μετεβλήθη καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, οὕτως ὥστε εἰς ἀρκετὰ ἂν μὴ εἰς πολλὰ σημεῖα νὰ συμπέσῃ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, τὸ διεθνὲς συμφέρον, παγκόσμιον ἢ περιφερειακόν, ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἀτομικὸν συμφέρον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἔννομον τάξιν ταυτίζεται εἰς πολλοὺς τομεῖς μὲ τὸ γενικόν.

Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἡ ἔνταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κοινότητας.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν πολυπλευροὶ, χρειάζεται διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος συχνὰ ἐναρμονισίς του μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ διεθνοῦς συμφέροντος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπ' εὐθείας ἐξυπηρέτησις εἰς ὠρισμένους τομεῖς τοῦ δευτέρου χάριν ἐπιτεύξεως τοῦ πρώτου εἰς ἄλλους τομεῖς.

Σύνθεσις ἐθνικοῦ καὶ διεθνοῦς συμφέροντος, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἀνῆκεν εἰς τὸν τομέα τῆς διεθνοῦς ἠθικῆς, σήμερον ἀποτελεῖ ὡς πρὸς πολλὰ θέματα διαπίστωσιν καὶ ἀνάγκην καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ γενομένη τὸν τελευταῖον καιρὸν ἐξέλιξις. Περισσότεραι διεθνεῖς ρυθμίσεις ἔγιναν βάσει συνθέσεως τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τοῦ κοινοῦ διεθνοῦς συμφέροντος, συνθέσεως διὰ τὴν ὁποίαν συνεπῶς ἔχει ἤδη χαραχθῇ ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ρῆσιν τοῦ Ἀριστοτέλους «πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινὸν συμφέρον» (Πολιτικά III, VI, 12). Διαφορετικὴ ἀντίληψις ἀποκλείουσα τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀριστοτέλειον διδασκαλίαν θὰ συνέπιπτε μὲ τὸ τῆς ἀρχαίας Ἰνδίας ἔργον περὶ διπλωματίας, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν σύγχρονον τοῦ Ἀριστοτέλους Βραχμὰνα πρωθυπουργὸν Kautilya, αὐτὸν τὸν Ἰνδὸν Μακιαβέλην (ἐπὶ αὐτοκράτορος Candragupta 326 ἕως 298 π.Χ.), ἔργον τὸ ὁποῖον ὥριζε τὴν διπλωματίαν καὶ ἔφερεν ἄλλωστε τὸν τίτλον «Ἐπιστήμη τοῦ ὀφέλους» (Artha Castra).

Ἐνα τελευταῖον θέμα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισημανθῇ εἰς τὸν τομέα τῆς διπλωματίας εἶναι ὅτι τὰ διπλωματικὰ μέσα ἐπιλύσεως διεθνῶν διαφορῶν (διαπραγματεύσεις, συνδιαλλαγή, μεσολάβησις) ἐκέρδισαν ἔδαφος, ἐνῶ ἀντιθέτως ὑπεχώρησαν τὰ νομικὰ μέσα.

Μὲ τὴν προώθησιν, οὐχὶ σπανίως μὲ ἐπιμονήν, τῶν διπλωματικῶν μέσων ἀπὸ διεθνῇ ὄργανα καὶ ὁργανισμοὺς ἐνεθαρρύνθη κατ' ἀνάγκην τὸ ἀρχαῖον διπλωματικὸν μέσον, δηλαδή αἱ διαπραγματεύσεις.

Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, καθὼς καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἡ παρατηρουμένη γενικωτέρα ὑποχώρησις τῶν νομικῶν μέσων ἐκδηλώνεται καὶ εἰς τὰς μεγάλας, τὰς παγκοσμίου χαρακτῆρος πολυμερεῖς διεθνεῖς συμβάσεις, ὅπου αἱ δικαστικαὶ ἢ αἱ

διαιτητικά ρητρά λαμβάνουν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν, προαιρετικὸν καὶ ἐπικουρικὸν χαρακτηῖρα.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ἀπωθοῦνται τὰ νομικὰ μέσα εἶναι ἡ εὐθυγράμμισις τῶν ὀριζομένων διαιτητῶν ἢ τῶν δικαστῶν μετὰ τὰς ἀπόψεις καὶ θέσεις τῶν Κυβερνήσεων των. Μὲ ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις, μία τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἐκείνου ὁ ὁποῖος σᾶς ὁμιλεῖ, ἐν σχέσει μετὰ τὴν προσφυγὴν τῶν σκανδιναβικῶν Κρατῶν κατὰ τῆς ἐν Ἀθήναις δικτατορικῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν πείσιν τῆς ὁποίας δὲν ὑπέκυψα καὶ ἀπελύθην τὸ 1969-1970 ἀπὸ τὴν θέσιν μου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, ὅπου ἐτοποθετήθην πάλιν τὸ 1974.

Ἀφ' ἐτέρου ἔνεκα τῆς ἀπεχθείας πρὸς τὴν ὑποχρεωτικὴν ἀρμοδιότητα τοῦ διεθνοῦς Δικαστηρίου τῶν νέων Κρατῶν τὸ κενὸν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ ἐν μέρει ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε πολὺ συχνότερα, μολονότι, ἐπιτρέψατέ μου νὰ τὸ ἀναφέρω, σχέδιον τοῦ ὁμιλοῦντος ὑποβλήθῃ εἰς τὸν Ο.Η.Ε., τὸ ὁποῖον παραμερίζει πολλὰ ἐλαττώματα τῆς διαιτητικῆς διαδικασίας, ἔχει πρὸ εἰκοσαετίας γίνοι ἀντικείμενον εὐμενοῦς συνστάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

Τὸ κλίμα τὸ ὁποῖον ἐσημειώθη, διὰ νὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος ἄλλους λόγους, συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ διεθνῶν ὀργάνων παραπομπὴν τῆς ἐλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς διὰ τὴν ὑφαλοκρηπίδα τοῦ Αἰγαίου εἰς διαπραγματεύσεις.

Τὰς διαπραγματεύσεις αὐτάς ἡ ἀπέναντι γείτων ἐπεζήτησε νὰ τοποθετήσῃ εἰς τὸ πεδίον οὐχὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀλλὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Δικαιοσύνης. Εἰς τοιαύτην τουρκικὴν θέσιν ἡ ἐλληνικὴ ἀπάντησις εἶναι ἀπλή: Τοὺς ἀσφαλεῖς κανόνας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἢ Ἑλλάς εἰς τὰς διεθνεῖς τῆς σχέσεις δὲν ἠγνόησεν εἰς βάρος τριῶν κρατῶν, πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ ἀναμένεται ὅτι θὰ τοὺς ἠγνόει (παρεμέριζε) τώρα εἰς βάρος αὐτῆς τῆς ἰδίας;

Θὰ ἀντελήφθησαν καὶ σύμμαχοι καὶ φίλοι ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔχει συσπειρωθῇ γύρω ἀπὸ τοὺς κανόνας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἀλλὰ καὶ ὅτι διαθέτει καὶ ἄλλα ὅπλα, ἰσχυρὸν ἠθικὸν καὶ ὕλικόν ὀπλισμόν.

Πιστὴ δὲ εἰς τὸν εἰρηρικὸν διακανονισμόν τῶν διεθνῶν διαφορῶν, ὅπως ἐπαυελιμημένως διεκήρυξεν ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις, καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν εἰρηικοῦ διακανονισμοῦ τῆς ἐλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς.

Βέβαια εἰς μίαν ἐλληνικὴν τοποθέτησιν προσηλώσεως εἰς τὸ Διεθνὲς Δίκαιον ἢ Τουρκία ἤμπορεῖ νὰ ἀντιλέγῃ μετὰ ὅσα ἔλεγον πρὶν δύο περίπου αἰῶνας αἱ Δυνάμεις εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης, ὅταν ὁ Ταλεϋράνδος ἐπεκαλεῖτο τὸ Διεθνὲς Δίκαιον: Τί ἔρχεται νὰ κάνῃ ἐδῶ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον, ὅταν ἔχωμεν πολιτικὰ ζητήματα νὰ συζητήσωμεν;

Πρόκειται περὶ ἐδαφικῶν πολιτικῶν διεκδικήσεων καὶ δι' αὐτὸ ἡ Τουρκία ἐπιθυμεῖ οὐχὶ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον ἀλλὰ ἄλλη νὰ εἶναι ἡ βάσις τῶν διαπραγματεύσεων, αἱ ἀρχαὶ τῆς Δικαιοσύνης;

Εἰς τὰς εἰρηνικὰς διεθνεῖς σχέσεις μόνοι οἱ κανόνες τοῦ διεθνοῦς θετικοῦ δικαίου εἶναι ὑποχρεωτικοί, ἐνῶ λύσεις βάσει ἀρχῶν δικαιοσύνης, τυγχάνουν ἐνδεχομένως ἐφαρμογῆς ὥστερα ὅμως ἀπὸ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν μερῶν ἢ ἀπὸ ἀποφάσεις διεθνῶν δικαστικῶν ὀργάνων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις μόνον ἐὰν ὅλα τὰ μέρη συναινῶν.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ βασικὸς κανὼν κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ νῆσοι ἔχουν ἰδικίην των ὑφαλοκρηπίδα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐκτοπισθῇ ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν, καὶ ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ μόνην τὴν μονομερῆ ἐπίκλησιν, τῶν λεγομένων «εἰδικῶν περιστάσεων» τὰς ὁποίας ἐπικαλεῖται ὡς γνωστὸν διὰ τὸ Αἰγαῖον ἡ Τουρκία, διότι ὁ ἀνωτέρω βασικὸς κανὼν ἠμπορεῖ ἀπλῶς νὰ διασαφηνίζεται ἀπὸ «εἰδικὰς περιστάσεις» αἱ ὁποῖαι ὅμως ἔνεκα τῶν ποικίλων περιπτώσεων δὲν ἀφοροῦν παρὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν διαδικασίαν τῆς ὀριοθετήσεως.

Ἀσχέτως τῆς ἐλληνοτουρκικῆς περιπτώσεως, γενικῶς μὲ τὸ νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν «εἰδικαὶ περιστάσεις» (ἀναφερόμεναι καὶ εἰς τὸ ἀρθρ. 6 τῆς περὶ ὑφαλοκρηπίδος Συνβάσεως τῆς Γενεύης τοῦ 1958), τοῦτο πάντως δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ οὐσιαστικῶν κανόνων Διεθνοῦς Δικαίου καὶ μεταπήδησιν εἰς τὸ πεδίον τῶν ἀρχῶν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς (*ex aequo et bono*) ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι, ὅπως ἤδη ἐσημειώθη εὐρίσκονται πέραν τῶν κανόνων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου.

Αὐτονόητον δὲ εἶναι, ὅτι τόσον ἡ κατ' ἀρχὴν παραπομπὴ εἰς «εἰδικὰς περιστάσεις» ὅσον καὶ ἡ ἐκτίμησις καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπενεργείας των ὡς πρὸς τὴν ὀριοθέτησιν τῆς ὑφαλοκρηπίδος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὅπως καὶ εἰς κάθε ἄλλην περίπτωσιν, δὲν δύναται νὰ γίνῃ μονομερῶς.

Ἐὰν δι' οἰονδήποτε λόγον ἀναζητηθοῦν αἱ εἰς τὸ Αἰγαῖον εἰδικαὶ περιστάσεις, δὲν θὰ πρέπει λογικῶς νὰ παραβλεφθῇ ὅτι πρόκειται περὶ ὀριοθετήσεως τῆς ὑφαλοκρηπίδος τοῦ ἐνὸς καὶ ἀδιαιρέτου ἐδαφικοῦ χώρου, ἥτοι τῆς ὑφαλοκρηπίδος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὑφίσταται ἀδιαμφισβήτητος ἐνότης τοῦ ἐλληνικοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἡ μὶα καὶ ἀδιάρετος Ἑλλάς εἶναι κράτος ἡπειρωτικὸν καὶ συγχρόνως νησιωτικόν. Ὑφίσταται ἐνότης τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους εἴτε τοῦτο εἶναι ἡπειρωτικὸν εἴτε εἶναι νησιωτικόν. Τὸ Αἰγαῖον τὸ περιβάλλον ἐλληνικαὶ ἀκταὶ ἀπὸ Βορρᾶ, πρὸς Ἀνσμάς, εἰς τὸν Νότον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, ἥτοι δυτικῶς τῆς σειρᾶς τῶν πηλοσιστέρων πρὸς τὴν Τουρκικὴν ἀκτὴν ἐλληνικῶν νήσων, ἡ Τουρκία δὲν ἔχει οὔτε

μίαν νῆσον. Αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι εὐρίσκονται εἰς στενὴν συνοχὴν μὲ τὸ ἡπειρωτικὸν ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἀποτελοῦσαι τὸ εἰς τὸ Ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ Αἰγαίου ἑλληνικὸν ἔδαφος ἀπέναντι τῆς Τουρκίας.

Οἰαδήποτε «περιστάσεις» ἢ «ἀρχαὶ» δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐπηρεάζουν διαδικασίας καὶ τρόπους ὀριοθετήσεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ διορθώσουν τὴν γεωγραφίαν, ἐκείνην ἣ ὁποία ἀπεικονίζει τὰ ἰσχύοντα σύνορα, διεθνῶς καθιερωμένα καὶ ἀνεγνωρισμένα. Ἐκτὸς βέβαια πολεμικῶν περιπετειῶν.

Ἀλλὰ λαοὶ καὶ κυβερνήσεις γνωρίζουν ἢ πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι καλότερα εἶναι μία, ἔστω ὅχι θερμὴ, εἰρηνικὴ διαβίωσις καὶ εἰρηνικαὶ γειτονικαὶ σχέσεις, πλαισιωμένοι ἄλλωστε ἀπὸ τὴν γενικωτέραν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν τῶν Μεγάλων, πὺν αὐτὴ ἐπιβάλλεται ὡς ἀναγκαιότης, διότι ἄλλως λύσις εἶναι ἡ καταστροφή. Διὰ τὴν εἰρηνικὴν αὐτὴν συνύπαρξιν, ὅπως οἱ μικροὶ ἔχουν ἀνάγκην τῶν Μεγάλων ἔτσι καὶ οἱ Μεγάλοι ἔχουν ἀνάγκην τῶν μικρῶν. Τὸ εἶχεν εἶπει ὦραϊα ὁ Σοφοκλῆς στὸν Αἴαντα: «Καίτοι σμικροὶ μεγάλων χωρὶς σφαλερὸν πύργον ρῦμα πέλονται. μετὰ γὰρ μεγάλων βαιὸς ἄριστ' ἄν, καὶ μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ μικροτέρων». Σοφοκλέους, Αἴας 158 - 161.